

**ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΟΙ ΙΔΙΩΤΙΣΜΟΙ/ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΡΟΥΤΙΝΑΣ ΚΑΙ Η
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ**

Αναστασία Παριανού

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η μετάφραση των ιδιωτισμών, και κατ' ελέκταση, των πραγματολογικών ιδιωτισμών ή εκφράσεων ρουτίνας δεν έχει εξεταστεί διεξοδικά από τους μεταφρασιολόγους* ιδιαίτερα η μετάφραση των πραγματολογικών ιδιωτισμών/εκφράσεων ρουτίνας σε σύγκριση ελληνικών και γερμανικών κειμένων. Οι εκφράσεις αυτές δημιουργούνται στον προφορικό λόγο και είναι χαρακτηριστικό του πολιτισμού της κάθε γλωσσικής κοινότητας σε επίπεδο ομιλίας (parole), αποδεικνύοντας έτσι τη ζωντάνια και τον αυθορμητισμό του κάθε λαού. Ιδιαίτερα μέσα από τη σύγκριση των ιδιωτικών εκφράσεων δύο γλωσσικών κοινοτήτων, προβάλλεται η σύνδεση του εκάστοτε πολιτισμού και της γλώσσας τους. Η εξέταση των πραγματολογικών ιδιωτισμών/εκφράσεων ρουτίνας αναδεικνύει το πολιτισμικό επίπεδο ως το πιο βαθύ επίπεδο σε κάθε γλώσσα και τη γλώσσα ως την έκφραση ενός συγκεκριμένου πολιτισμού (Vermeer 1983, σ. 116).

**PRAGMATIC IDIOMS/ROUTINE FORMULAE AND THEIR TRANSLATION FROM GREEK INTO
GERMAN**

Anastasia Parlanou

ABSTRACT

The translation of idioms and especially of pragmatic idioms or routine formulae has not yet been thoroughly examined by translatoologists; particularly, the translation of pragmatic idioms/routine formulae of Greek texts into German. These idioms are created in the oral speech and are characteristic of the culture of each language community (parole); they also reveal the liveliness and spontaneity of each people. Especially the comparison of the idiomatic expressions of two language communities brings out their culture and language. The examination of the pragmatic idioms/routine formulae makes the cultural level the deepest one while language becomes the expression of a specific culture (Vermeer 1983, 116).

Επικοινωνία και πραγματολογικοί ιδιωτισμοί/εκφράσεις ρουτίνας

Η επικοινωνία απαντάται πάντα στα κοινωνικά πλαίσια συναστροφής των ατόμων, και προσδιορίζεται από τους κανόνες και τις επιταγές της εκάστοτε κοινωνίας. Αποτέλεσμα των κανόνων και των επιταγών αυτών είναι η επικοινωνιακή συμπεριφορά (Kommunikationssverhalten) και η προσδοκία αυτής απ' όλα τα μέλη μιας κοινωνίας. Όποιο μέλος μιας κοινωνικής ομάδας ακολουθήσει αυτή την επικοινωνιακή συμπεριφορά, μπορεί να έρχεται σε γρήγορη και καλή επαφή με τους συνανθρώπους του. Όπου αυτή η συμπεριφορά δεν ακολουθείται απ' όλα τα μέλη μιας κοινωνικής ομάδας, τότε προκύπτουν διάφορα προβλήματα επικοινωνίας. Ωστόσο, τα προβλήματα αυτά προκύπτουν πολύ συχνότερα όταν πρόκειται για κοινωνίες που ανήκουν σε διαφορετικούς

πολιτισμούς και διαφορετικές γλώσσες. Τη στιγμή εκείνη, τα προβλήματα αυτά καλείται να ξεπεράσει η μετάφραση. Είναι γνωστό ότι όσο μεγαλύτερη είναι η διαφορά μεταξύ δύο πολιτισμών, τόσο δυσκολότερη είναι η μετάφραση μεταξύ των δύο γλωσσών που εμπλέκονται. Αντίθετα, όσο πιο κοντά βρίσκονται δύο πολιτισμοί, τόσο ευκολότερη είναι η μετάφραση μεταξύ δύο γλωσσών.

Η ανάγκη μιας συμβατικής γλωσσικής και εξωγλωσσικής συμπεριφοράς διευκολύνει κατά πολύ τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των ατόμων μιας ίδιας γλωσσικής και πολιτισμικής κοινότητας. Σ' αυτή τη συμπεριφορά συμβάλλουν ουσιαστικά και οι πραγματολογικοί ιδιωτισμοί/εκφράσεις ρουτίνας¹ πρόκειται για εκφράσεις οι οποίες χαρακτηρίζονται από τη συχνότητά τους σε στερεότυπες συνθήκες επικοινωνίας (Kommunikationssituation). Αυτά τα γλωσσικά φαινόμενα διέπονται από μηχανισμούς αναπαραγωγής και όχι παραγωγής (Burger, 1973, σ. 1), και εκτελούν συγκεκριμένες λειτουργίες για την αλληλεπίδραση (Interaktion) των ομιλούντων μεταξύ τους. Με άλλα λόγια, η πραγματολογική σκοπιά των εκφράσεων αυτών περιλαμβάνει την επικοινωνιακή απόδοση των ιδιωτισμών, η οποία περιλαμβάνει τα συμφραζόμενα και το εξωγλωσσικό περιβάλλον, δηλαδή τις συνθήκες επικοινωνίας. Αυτές οι συνθήκες επικοινωνίας είναι προκαθορισμένες από τον πολιτισμό και τις συνήθειες του κάθε λαού.

Οι πραγματολογικές λειτουργίες όλων των ιδιωτισμών εμπεριέχουν, σύμφωνα με τον Fleischer (1982, σ. 221), τις πιθανότερες επίδρασης των ιδιωτισμών για την υποστήριξη του σκοπού του αποστολής. Συνεπώς, η επιτυχία ή όχι των πραγματολογικών ιδιωτισμών/εκφράσεων ρουτίνας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις "ψυχικές καταστάσεις" των επικοινωνούντων. Οι διαπροσωπικές σχέσεις είναι εξασφαλισμένες όταν τηρούνται οι κανόνες

και οι επιταγές της επικοινωνιακής συμπεριφοράς. Ο Gotz (1976, σ. 58, στο: Glaser, 1986, σ. 130) προσθέτει ότι οι πραγματολογικοί ιδιωτισμοί/εκφράσεις ρουτίνας χρησιμοποιούνται για τη διατήρηση των κοινωνικών σχέσεων, ως εισαγωγή για την "καθ' αυτή συζήτηση". Στη συνέχεια, τονίζει ότι οι εκφράσεις ρουτίνας είναι προβλέψιμες σε μεμονωμένα σημεία τους, περιττές ως προς το ενημερωτικό πλαίσιο τους, ωστόσο πολύ σημαντικές για την κοινωνική λειτουργία των συνθηκών επικοινωνίας¹.

Ωστόσο, οι κανόνες και οι επιταγές επικοινωνιακής συμπεριφοράς δεν είναι σταθερές, διότι αλλάζουν κατά διαστήματα, δηλαδή η παρακολούθηση της αλλαγής των κανόνων και επιταγών της επικοινωνιακής συμπεριφοράς είναι εξίσου σημαντική όπως είναι η τήρησή τους στο κοινωνικό πλαίσιο. Κάθε γενιά έχει ενδεχομένως τους δικούς της κώδικες επικοινωνίας, π.χ. ένας πραγματολογικός ιδιωτισμός/μία έκφραση ρουτίνας μπορεί να αλλάξει μέσα στο χρόνο. Οι πραγματολογικοί ιδιωτισμοί/εκφράσεις ρουτίνας. **Να πάς στην ευχή του Θεού/Νά 'χεις την ευχή μου!** όταν ακούγονται σήμερα από κάποιο ηλικιωμένο άτομο μπορεί μέχρι και να μας συγκινήσουν, όταν όμως χρησιμοποιούνται από κάποιο νεότερο άτομο μπορεί και να μας ξενίσουν.

¹ "Wir reden häufig nur des Redens willen, zur Aufrechterhaltung der sozialen Beziehungen (phatic communion) bzw. Tauschen Platinuden aus, die als Vorspiel zum "eigentlichen Gespräch" dienen: Bemerkungen ueder das Wetter, die Preise, die Autofahrer, Erkundigungen ueder das Wohlergehen usw. Solche Kommunikation ist ebenfalls zu einem hohen Grade steretypisiert, in einzelnen Teilen Vorhersaagbar und informativ überflüssig - nicht aber überflüssig für die soziale Funktion der Gesprächsanknupfung der Schriftverkehrseinleitung..." (D. Gotz, 1976, σ. 58, στο: Glaser, 1986, σ. 130).

Εδώ πρέπει να προσθέσουμε ότι οι εκφράσεις που περιέχουν εικόνες θρησκευτικού περιεχομένου γίνονται ολοένα και λιγότερες. Υπάρχουν ωστόσο και οι διαχρονικά σταθερές εκφράσεις, ανεξαρτήτου γενιάς και ηλικίας που έχουν επικρατήσει, π.χ. η έκφραση **Χρόνια πολλά** η οποία έχει περισσότερες από μια χρήση. Η χρήση και η λειτουργία όλων αυτών των πραγματολογικών ιδιωτισμών/εκφράσεων ρουτίνας είναι γνωστή σε όλα τα μέλη μιας γλωσσικής και πολιτισμικής κοινότητας, διότι η κάθε μια από αυτές εκπληρεί κάποιους συγκεκριμένους σκοπούς κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες. Η αρχή ενός πραγματολογικού ιδιωτισμού/μιας έκφρασης ρουτίνας γίνεται με τη μεταφορά μιας κοινωνικής συμπεριφοράς σε δημιουργία μιας νέας γλωσσικής συμπεριφοράς. Ο Pilz (1978, σ. 703) γράφει ότι οι γλωσσικές καινοτομίες μπορούν να έχουν μια εφήμερη διάρκεια ζωής, όταν όμως πληρούν τον επικοινωνιακό σκοπό τους, γίνονται κατανοητές, δηλαδή υποτάσσονται στους συντακτικούς κανόνες και τους κανόνες δημιουργίας λέξεων.

Πραγματολογικοί ιδιωτισμοί/εκφράσεις ρουτίνας -φορείς και σύμβολα πολιτισμικής ταυτότητας;

Τροποποιώντας το ερώτημα του Coulmas “Σε ποιο βαθμό η γλώσσα είναι φορέας και σύμβολο της πολιτισμικής ταυτότητας;” (Coulmas, 1981, σ. 122) εμείς θέτουμε το ερώτημα κατά πόσο οι πραγματολογικοί ιδιωτισμοί/εκφράσεις ρουτίνας είναι φορείς και σύμβολα της πολιτισμικής ταυτότητας. Για να απαντήσουμε σε αυτό το ερώτημα πρέπει να εξετάσουμε τα εξής σημεία:

- 1 τη σημασία των πραγματολογικών ιδιωτισμών/εκφράσεων ρουτίνας ή για ποιες συνθήκες επικοινωνίας η γλώσσα διαθέτει πραγματολογικούς ιδιωτισμούς/εκφράσεις ρουτίνας;
- 2 τη λειτουργία τους στην επικοινωνία μιας γλωσσικής κοινότητας, ή πότε χρησιμοποιούνται οι εκφράσεις αυτές και κάτω από ποιές συνθήκες επικοινωνίας;

Για μια εκτενή περιγραφή των πραγματολογικών ιδιωτισμών/εκφράσεων ρουτίνας, πρέπει πρώτα να εξεταστεί η γλώσσα σε συνδυασμό με τις επικοινωνιακές λειτουργίες και τις ανάγκες επικοινωνίας μιας γλωσσικής κοινότητας. Η περιγραφή αυτή δεν μπορεί να ξεκινήσει με αφητηρία τα γραμματικά χαρακτηριστικά στοιχεία μιας γλωσσικής κοινότητας, αλλά τις επικοινωνιακές λειτουργίες της² με άλλα λόγια, η περιγραφή αυτή περιλαμβάνει μια πραγματολογική εξέταση. Στο σημείο αυτό, δεν πρέπει ωστόσο να παραβλέπουμε τις μορφικές ιδιότητες των εκφράσεων αυτών. Μια πραγματολογική εξέταση των πραγματολογικών ιδιωτισμών/εκφράσεων ρουτίνας περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τις εξής ιδιότητες:

² Ενδεικτικά αναφέρουμε το παράδειγμα από το μυθιστόρημα του Πέτρου Τατσόπουλου “Η καρδιά του κτήνους”: “Γράπεζα είναι, πουλάκια μου, το μεγάλο μυστικό; Ένοπλη ληστεία; **Με την ευχή μου!**” (Εστία, 1994, σ. 96). Η γερμανική μετάφραση κάνει εμφανές το ειρωνικό στοιχείο: “Was - eine Bank? Bewaffneter Raububerfall? **Kein Problem! Wenn’s weiter nichts ist...**” (Petros Tatsopoulos, Das Herz der Bestie. Dialogos, 1990, σ. 87).

³ Οι εκφράσεις αυτές είναι μέρος του πολιτισμού μας και χρησιμοποιούνται ως επί το πλείστον από άτομα που υπερβάλλουν στις αντιδράσεις τους, χωρίς ίχνος θρησκευτικότητας.

- ιδιότητες που αφορούν στην απομνημόνευση πολύπλοκων ή μακροσκελών εκφράσεων,
- ιδιότητες που αφορούν στα συμφοραζόμενα της κατάστασης επικοινωνίας (situativer Kontext) της χρήσης της έκφρασης,
- ιδιότητες που αφορούν στη γλωσσική δομή της έκφρασης,
- ιδιότητες που αφορούν στην επικοινωνιακή λειτουργία,
- ιδιότητες που αφορούν στην δημιουργία της έκφρασης,
- ιδιότητες που αφορούν στη σημασία της έκφρασης (Coulmas, 1981, σ. 71/72).

Οι ιδιότητες αυτές αφορούν στην εξέταση των πραγματολογικών ιδιωτισμών/εκφράσεων ρουτίνας μέσα σε έναν πολιτισμό και σε μια γλωσσική κοινότητα. Όταν, με τη μετάφραση προστίθεται το στοιχείο μιας άλλης γλώσσας και ενός άλλου πολιτισμού, τα στοιχεία προς εξέταση πολλαπλασιάζονται και προστίθενται και άλλα στοιχεία τα οποία και θα εξετάσουμε στη συνέχεια.

Η μετάφραση των πραγματολογικών ιδιωτισμών/εκφράσεων ρουτίνας

Κατά τη διαδικασία της μετάφρασης κάθε κείμενο το ερώτημα που τίθεται είναι η σωστή επιλογή του υλικού της γλώσσας-στόχου. Κάθε γλώσσα μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα στη μετάφραση, όχι ίσως τόσο σε γλωσσικό επίπεδο, όσο σε επίπεδο πολιτισμού, αξιών, θεσμών, ηθών και εθίμων. Η διαφορά μεταξύ των δύο γλωσσών και πολιτισμών δεν έγκειται λοιπόν στην έλλειψη λεξημάτων στην άλλη γλώσσα, αλλά στην διαφορά εμπειριών δύο λαών (Coulmas, 1981, σ. 133/134). Όσον αφορά στους πραγματολογικούς ιδιωτισμούς/στις εκφράσεις ρουτίνας, υπάρχουν δύο ειδών δυσκολίες κατά τη μετάφρασή τους. Αφ' ενός, υπάρχουν καθημερινές πρακτικές με ένα συγκεκριμένο γλωσσικό πλαίσιο οι οποίες είναι παντελώς άγνωστες στη γλώσσα-στόχο, π.χ. η ελληνική έκφραση **καλός πολίτης/να ζήσετε**. Αφ' ετέρου, υπάρχουν οι δομικές ιδιαιτερότητες στους πραγματολογικούς ιδιωτισμούς/στις εκφράσεις ρουτίνας προερχόμενες από την ιδιότητα των ιδιωτισμών των οποίων και είναι μέρος. Μια τρίτη δυσκολία στη μετάφραση των πραγματολογικών ιδιωτισμών/εκφράσεων ρουτίνας έγκειται στην απόφαση του μεταφραστή εάν πρέπει να μεταφράσει τους πραγματολογικούς ιδιωτισμούς/τις εκφράσεις ρουτίνας με **σημασιολογικές αντιστοιχίες (semantische Entsprechung, Coulmas, 1981, σ. 135)** ή εάν πρέπει να μεταφράσει σύμφωνα με την **ισοδυναμία της χρήσης (Äquivalenz der Gebrauchsnorm, Coulmas, 1981, σ. 135)**. Τα ακόλουθα παραδείγματα απεικονίζουν τη διαφορά στον τρόπο αντιμετώπισης των εκφράσεων από τον μεταφραστή:

σ. 143: -Φεύγει ο χότζας!

-Να πάει στο καλό, είτε στωικά ο παπάς (Παρά λίγο να πει: **Και στην ευχή του Θεού**). Την έγνοια του θάχουμε τώρα, ήρθε, έφυγε;

σ. 135: -Der Hodscha reitet weg!

-Alles Gute, sagte der Pope mit stoischer Gelassenheit (Beinahe hatte er gesagt:

Und mit dem Segen Gottes). Was kummert der uns? Er ist gekommen und wieder gegangen. (Κώστας Μόντης, Μπατίστας)⁴

σ. 73: Το τραίνο σταμάτησε απότομα. Άρπαξε τη βαλίτσα του, ξέχασε το παλιό - μετά το παρατήρησε - είπε: **Στην ευχή του Θεού** μικρή συντρόφισσα (αυτή η λέξη δεν την είπε κανείς, μόνη της την κατασκεύασε) και χάθηκε.

σ. 54: Der Zug hielt abrupt. Er schnappte seinen Koffer, vergaß den Mantel - was sie erst später bemerkte - und sagte: Gott schutze dich, kleine Genossin (das hatte niemand gesagt, sie hatte es sich selbst ausgedacht) und verschwand. (Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ, Σπαράγματα).⁵

Το πρώτο παράδειγμα είναι χαρακτηριστικό της επιλογής της σημασιολογικής αντιστοιχίας όπου η ευχή μεταφράζεται ως **Segen** (= ευχή), ενώ το δεύτερο παράδειγμα είναι χαρακτηριστικό της ισοδυναμίας της χρήσης και η ευχή δεν μεταφράζεται ως **Segen**, αλλά με το ρήμα **schutzen** (= προστατεύω). Η επιλογή κάθε μεταφραστική εξαρτάται από παρακάτω: Πρώτον, η έκφραση στη μετάφρασή της οφείλει να αποτελεί μέρος ενός κειμένου που να μοιάζει με κείμενο-πηγή -όχι οποσδήποτε με το κείμενο-πηγή- και δεύτερον το μετάφρασμα οφείλει να μεταφέρει όλα τα πολιτισμικά και άλλα στοιχεία στο κείμενο-στόχο. Οι δύο αυτοί σκοποί δεν μπορούν να εκπληρωθούν το ίδιο εύκολα, συνεπώς, ο μεταφραστής πρέπει να αποφασίσει ποιά απόφαση θα πάρει όσον αφορά το μετάφρασμά του. Όσον αφορά τα παραπάνω παραδείγματα, ο πρώτος μεταφραστής, με τη μέθοδο της σημασιολογικής αντιστοιχίας επέλεξε το πολιτισμικό στοιχείο ως πρωτεύον στοιχείο, δηλαδή επέλεξε το κείμενό του να μοιάζει με το κείμενο-πηγή, ενώ ο δεύτερος μεταφραστής, με τη μέθοδο της ισοδυναμίας της χρήσης επέλεξε το κείμενό του να μοιάζει με κείμενο-πηγή. Όπως επισημαίνει ο Coulmas, ο μεταφραστής αμφιταλαντεύεται μεταξύ της επιθυμίας για φυσικότητα του κειμένου και της τήρησης της πολιτισμικής ταυτότητας του κόσμου του κειμένου⁶. Ιδιαίτερα στον άμεσο λόγο δεν είναι εύκολο να ξεπεραστεί το χάσμα μεταξύ των δύο επιλογών που προαναφέρθηκαν. Ο μεταφραστής πρέπει να αποφασίσει από περίπτωση σε περίπτωση και να επιλέξει είτε την κατά λέξη μετάφραση είτε το πολιτισμικό περιεχόμενο. Και στις δύο περιπτώσεις, ο μεταφραστής γνωρίζει πολύ καλά τα σημασιολογικά συστήματα των γλωσσών που εξετάζει, καθώς και τα πολιτισμικά συστήματα στα οποία είναι ενσωματωμένες οι γλώσσες.

⁴ Κώστας Μόντης, Ο αφέντης Μπατίστας και τ' άλλα. Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 1980.
Kostas Mondis, Afendi Batistas und das ubrige. Romiosini Verlag Koln, 1988.

⁵ Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ, Σπαράγματα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1990 (4η έκδοση).

Tatiana Gritsi-Milliex, Risse, dialogos 1989.

⁶ "Die Übersetzung ist hier mit einem Konflikt konfrontiert zwischen dem Wunsch nach Natürlichkeit des Texts und der Wahrung der kulturellen identitat der Textwelt." (Coulmas, 1981, σ. 135)

Οι παράγοντες που είναι σημαντικοί για την επιλογή του σωστού πραγματολογικού ιδιωτισμού/της σωστής έκφρασης ρουτίνας, σύμφωνα με τον Coulmas (1981) είναι τρεις:

- 1 η ιδιότητα του ιδιωτισμού (idiomatizität)
- 2 η ενσωμάτωση της έκφρασης μέσα στις συνθήκες επικοινωνίας
- 3 η εφαρμογή της έκφρασης όσον αφορά τους κανόνες συμπεριφοράς.

Στη συνέχεια θα εξεταστεί το ακόλουθο παράδειγμα ως προς την κάλυψη ή όχι των τριών παραπάνω παραγόντων στη γλώσσα-πηγή και στη γλώσσα-στόχο:

σ. 108: **Ζωή σε μας!**... Πάει ο μπάμπας! Θεός σωρέσ' τον. Λύριο θα κάνουμε την κηδεία.

σ. 105: **Auf unser Leben!**... Mit dem Onkel ist's vorbei! Gott habe ihn selig.

Morgen werden wir ihn beerdigen. (Ευγενία Φακίνου, Το έβδομο ρούχο)⁷

Το σημείο 1. είναι η ιδιότητα του ιδιωτισμού και επιτυγχάνεται με την έκφραση **Ζωή σε μας!**, το σημείο 2. είναι η ενσωμάτωση της έκφρασης μέσα στις συνθήκες επικοινωνίας και εκδηλώνεται με το εξωγλωσσικό στοιχείο της κηδείας, και το σημείο 3. είναι η εφαρμογή της έκφρασης όσον αφορά στους κανόνες συμπεριφοράς οι οποίοι και τηρούνται συνεπώς και τα τρία σημεία εκπληρούν το σκοπό τους. Ωστόσο, η μετάφραση **Auf unser Leben!** (=στη ζωή μας) δεν εκπληρεί κανένα από τα τρία σημεία, διότι η έκφραση δεν είναι ενσωματωμένη μέσα στις συνθήκες επικοινωνίας του γερμανικού πολιτισμού, συνεπώς δεν υπάρχει ως πραγματολογικός ιδιωτισμός/έκφραση ρουτίνας, ούτε εφαρμόζεται σε κανόνες συμπεριφοράς. Στην προκειμένη περίπτωση, ο μεταφραστής έχει εφαρμόσει τη σημασιολογική αντιστοιχία, νομίζοντας έτσι ότι τηρεί πιστά και το πολιτισμικό στοιχείο της γλώσσα-πηγής. Εάν ο μεταφραστής επιμένει στην επιλογή του, πρέπει, κατά τη γνώμη μας, να προσθέσει σε μια υποσημείωση μια επεξήγηση. Διαφορετικά, θα πρέπει να παραλείψει τελείως το ελληνικό πολιτισμικό στοιχείο “Ζωή σε μας!”. Μια τελευταία παρατήρηση αφορά στον τρόπο μετάφρασης της έκφρασης “Auf unser Leben!”. χωρίς καμία επεξήγηση η έκφραση όχι μόνο δε θυμίζει το εθιμοτυπικό μιας κηδείας, αλλά παραπέμπει σε πρόποση (Auf unser Wohl!).

Τα δύο επόμενα παραδείγματα τοποθετούνται στο ίδιο επίπεδο με το προηγούμενο παράδειγμα και παρουσιάζουν τις δικές τους δυσκολίες μεταφοράς στη γλώσσα-στόχο:

σ. 138: -Τον βλέπω στο χωριό. Ομορφόπαιδο και παλικάρι. **Να σου ζήσει.**

σ. 130: -Ich sehe ihn hin und wieder im Dorf. Er ist ein stattlicher Bursche geworden. **Möge er dir gedeihen.** (Κ. Μ., Μπατίστας)

σ. 151: -Ε, πως πάει το θηλυκούδάκι σου; Καλά είναι; Μεγαλώνει; **Να σου ζήσει!** Και στ' άλλο με το καλό!

σ. 183: “E, wie geht es deinem kleinen Mädchen? Geht's ihm gut? Wachst es? **Es soll leben!** Und alles Gute für das nächste!” (Δημήτρης Παπαδάκης, Βρακοφόροι)⁸

⁷ Ευγενία Φακίνου, Το έβδομο ρούχο, Εκδόσεις Καστανιώτη 1996 (22η έκδοση).
Evgjenia Fakinu, Das siebte Gewand, Romiosini Verlag Köln, 1988.

⁸ Δημήτρης Παπαδάκης, Οι τελευταίοι βρακοφόροι. Εκδόσεις Κνωσός, Αθήνα 1981.
Dimitris Papadakis, Die letzten echten Kreter. Verlag Kanendis Athen, 1994.

Η διαφορά μεταξύ των δύο παραδειγμάτων δεν έγκειται στο ότι στην πρώτη μετάφραση έγινε κάποια προσπάθεια προσέγγισης στα επιμέρους σημεία, δηλαδή στο σημείο 1. -την τήρηση της ιδιότητας του ιδιωτισμού- στο σημείο 2. -την ενσωμάτωση της έκφρασης μέσα στις συνθήκες επαικοινωνίας- και στο σημείο 3. -την εφαρμογή της έκφρασης όσον αφορά τους κανόνες συμπεριφοράς. Η προσπάθεια προσέγγισης έγκειται στο ότι η έκφραση *Moge er dir gedeihen* δεν αποτελεί μια σημασιολογική αντιστοιχία της ελληνικής έκφρασης **Να σου ζήσει**, αλλά μια πρόταση για **ισοδυναμία της χρήσης** (*Aquivalenz der Gebrauchsnorm* σύμφωνα με τον Couhmas) ή μια πρόταση για **δυναμική ισοδυναμία** σύμφωνα με τον Nida, ή προχωρώντας με τους de Waard/Nida, μια πρόταση για **λειτουργική ισοδυναμία**. Σύμφωνα με τους de Waard/Nide, ο όρος “λειτουργική ισοδυναμία” (*functional equivalence*) προτιμάται ανά της “δυναμικής ισοδυναμίας” όταν η μορφική αντιστοιχία προκαλεί μια ασάφεια στη σημασία ή επιφέρει ένα αποτέλεσμα ασάφειας μη προσιθήμενης από τον συγγραφέα του πρωτοτύπου. Η προσπάθεια για **λειτουργική ισοδυναμία** παραμένει στο στάδιο της προσπάθειας διότι δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα η έκφραση *Moge er dir gedeihen* (= να σου αναπτυχθεί) δεν απαντάται στον γερμανικό πολιτισμικό χώρο σε συνθήκες ανάλογες του ελληνικού πολιτισμικού χώρου. Ωστόσο, η έκφραση δεν είναι άδεια περιεχομένου όπως στο δεύτερο παράδειγμα όπου η έκφραση **Να σου ζήσει!** μεταφράζεται ως *Es soll leben!* (= να ζήσει), το οποίο θέτει στον γερμανικό αναγνώστη το εύλογο ερώτημα εάν το παιδί θα έπρεπε να πεθάνει. Η έκφραση *Moge er dir gedeihen* ως μετάφραση της ελληνικής έκφρασης **Να σου ζήσει** είναι κατανοητή και χωρίς να αποτελεί μέρος της γερμανικής πολιτισμικής κοινότητας. Η κατανόηση των επαικοινωνιακών συνθηκών δεν εξαρτάται συνεπώς από την σημασιολογική ‘πιστή’ μετάφραση.

Μια επιτυχημένη **διαπολιτισμική μεταφορά** χαρακτηρίζεται συνεπώς από τα εξής σημεία:

- 1 την τήρηση της σημασιολογικής ισοδυναμίας
- 2 την τήρηση της ισοδυναμίας της χρήσης
- 3 την τήρηση των χαρακτηριστικών της πολιτισμικής κοινότητας.

Είναι γνωστό ότι η επιτυχημένη διαπολιτισμική μεταφορά δεν είναι πάντα εφικτή, ωστόσο μπορεί να γίνει η προσπάθεια προς την κατεύθυνση αυτή από τους μεταφραστές που ασχολούνται με κείμενα με έντονα πολιτισμικά στοιχεία. Στη συνέχεια θα εξεταστεί αναλυτικά ένα τυχαίο παράδειγμα πραγματολογικού ιδιωτισμού/έκφρασης ρουτίνας σε επτά επιμέρους βήματα, τα οποία συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση τέτοιων εκφράσεων και τη μετάφρασή τους:

1.) Αντιπαράθεση του κειμένου-πηγής και κειμένου-στόχου:

Κείμενο-πηγή:

σ. 103: Άμε στο καλό παιδί μου, έλεγα με το νου μου, και ο θεός μαζί σου.

Κείμενο-στόχος:

σ. 83: **LaB es dir gut gehen**, mein Kind, sagte ich bei mir, und Gott mit dir.

(Κώστας Ταχτσής, Το τρίτο στεφάνι)⁹

2.) Η **επικοινωνιακή λειτουργία** περιλαμβάνει το συναίσθημα και το γλωσσικό/κοινωνικό πλαίσιο του ομιλούντα.

⁹ Κώστας Ταχτσής, Το τρίτο στεφάνι, Εκδόσεις Εξάντας, 1987.

Kostas Tachtsis, Dreimal unter der Haube. Romiosini Verlag Koln, 1984.

Ο πραγματολογικός ιδιωτισμός/η έκφραση ρουτίνας στο καλό αποτελεί τον μακροχρόνιο αποχαιρετισμό μιας μητέρας από τον γιό της, για τον λόγο αυτό η έκφραση είναι συναισθηματικά φορτισμένη. Η γυναίκα αυτή ανήκει στα λαϊκά στρώματα.

- 3.) **Συμφραζόμενα:** Μια ταλαίπωρη μητέρα που ζει στη Θεσσαλονίκη αποχαιρετά τον γιό της ο οποίος είναι αναγκασμένος να πάει να δουλέψει στην Αθήνα.
- 4.) **Προβλεψιμότητα και βαθμός κατανόησης:** Ο παρών πραγματολογικός ιδιωτισμός είναι αναμενόμενος στην προκειμένη κατάσταση επικοινωνίας, χρησιμοποιείται συνήθως στην καθομιλουμένη και γίνεται κατανοητός απ' όλα τα μέλη της ελληνικής γλωσσικής και πολιτισμικής κοινότητας.
- 5.) **Σταθερότητα της γλωσσικής δομής:** Η παρούσα έκφραση είναι σταθερή στη δομή της, δηλαδή δεν μετατρέπεται εύκολα χωρίς να αλλοιωθεί σημασιολογικά, έχει μεταφορική σημασία, και αρχικά μη αυθαίρετη εικόνα.
- 6.) Η ενδοκειμενική συνοχή (intratextuelle Kohärenz) εξετάζει το μετάφρασμα: περιλαμβάνει την κατανόηση, την κατάσταση επικοινωνίας και την εσωτερική σταθερότητα και τις παραλλαγές της έκφρασης:

Η έκφραση *LaB es dir gut gehen* είναι κατανοητή στο κείμενο-στόχο. Όσον αφορά την κατάσταση επικοινωνίας, υπάρχει ασυμβατότητα μεταξύ αυτής και του πραγματολογικού ιδιωτισμού/της έκφρασης ρουτίνας στη γλώσσα-στόχο. Σε καταστάσεις συναισθηματικής φόρτισης, όπως είναι στο παρόν παράδειγμα η αβεβαιότητα και η αγωνία, δεν χρησιμοποιείται η έκφραση της γλώσσας-πηγής, διότι αυτή είναι ένδειξη προσωρινής καλοπέρασης και όχι η ευχή μιας μητέρας. Η εσωτερική σταθερότητα των πραγματολογικών ιδιωτισμών/εκφράσεων ρουτίνας του κειμένου-στόχου είναι σταθερή, δηλαδή δεν μετατρέπεται εύκολα χωρίς να αλλοιωθεί το νόημά της. Η παραλλαγή που ενδείκνυται είναι **Alles Gute!**

- 7.) Η διακειμενική συνοχή (intertextuelle Kohärenz) συγκρίνει το κείμενο-πηγή με το κείμενο-στόχο, και περιλαμβάνει το σκοπό της μετάφρασης, τον βαθμό ισοδυναμίας μεταξύ των δύο κειμένων και τα εξωγλωσσικά στοιχεία.

Ο σκοπός της μετάφρασης στην προκειμένη περίπτωση είναι σαφής: πρόκειται για τη διατήρηση της λειτουργικής ισοδυναμίας η οποία απευθύνεται στον δέκτη (empfängerbezogen) και υποστηρίζει το κείμενο-στόχο (zielsprachenorientiert).

Η ισοδυναμία μεταξύ του κειμένου-πηγής και του κειμένου-στόχου είναι εν μέρει καταδηλωτική λόγω της μερικής αμεταβλητότητας του περιεχομένου· εν μέρει συνυποδηλωτική λόγω της μερικής διατήρησης του ύφους, του κοινωνιολέκτου, των γεωγραφικών συντεταγμένων και της συχνότητας επαναλήψεων μεταξύ του στο καλό και του **LaB es dir gut gehen**· ωστόσο είναι πραγματολογική/επικοινωνιακή λόγω της προσοχής που επιφυλάσσει στον δέκτη/αναγνώστη στον οποίο και απευθύνεται.

Εξωγλωσσικά στοιχεία: Η παρούσα επιφωνηματική έκφραση **LaB es dir gut gehen** δεν εμπεριέχει καμία συναισθηματική φόρτιση, δηλαδή το στοιχείο του βαθύ συναισθήματος του πρωτότυπου κειμένου δεν εμπεριέχεται στο μετάφρασμα, το οποίο χρησιμοποιείται συνήθως ως ευχή μεταξύ φίλων ή συνομήλικων και αναφέρεται σε μια έξοδο, σε διακοπές, κλπ.. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι ο συναισθηματικός χαρακτήρας της έκφρασης μειώνεται ολοένα και περισσότερο και στη γλώσσα-πηγή και η έκφραση συχνά δεν περιέχει κανένα ίχνος συναισθηματισμού.

Κατά τη μετάφραση των πραγματολογικών ιδιοτισμών/εκφράσεων ρουτίνας απαντώνται τα προβλήματα τα οποία προκύπτουν πάντα κατά τη διαπολιτισμική μεταφορά ενός κειμένου, δηλαδή ο προβληματισμός έγκειται ως επί το πλείστον στη διαφορά σε πολιτισμικό και όχι γλωσσικό επίπεδο των δύο γλωσσών. Κατά τη διαπολιτισμική μεταφορά πραγματολογικών ιδιοτισμών/εκφράσεων ρουτίνας από την ελληνική στη γερμανική γλώσσα εξετάζονται οι συνθήκες σύμφωνα με τις οποίες θα αποδοθεί το καλύτερο δυνατόν το πολιτισμικό στοιχείο του κειμένου-πηγής.

Βιβλιογραφία

1. Ammann, Margret: Grundlagen der modernen Translationstheorie - Ein Leitfaden für Studierende; 2. Aufl., Heidelberg 1990, σ. 108.
2. Burger, Harald (unter Mitarb. Von Harald Jaksche): Idiomatik des Deutschen; Tübingen 1973 (=Germanistische Arbeitshefte Nr. 16), σ. 117.
3. Bußmann, Hadumod: Lexikon der Sprachwissenschaft; Stuttgart 1983, σ. 904.
4. Coulmas, Florian: Routine im Gespräch. Zur pragmatischen Fundierung der Idiomatik. Wiesbaden 1981, σ. 262.
5. Dorfmüller-Karpusa, Kathi: Stereotype und Kultur. In: Betriebslinguistik und Linguistikbetrieb. Akten des 24. Linguistischen Kolloquiums, Universität Bremen, 4. -6. September 1989, Bd. 2, σ. 286-294.
6. Europhras 88: Phraseologie Contrastive. Actes du Colloque International à Klingenthal-Strasbourg, édites par G. Creciano. Université des Sciences Humaines (Collection Recherches Germaniques no. 2). Strasbourg 1989, σ. 496
7. Fleischer, Wolfgang: Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache; VEB Bibliographisches Institut Leipzig 1982, σ. 250.
8. Glaser, Rosemarie: phraseologie der englischen Sprache. Tübingen 1986, σ. 201.
9. Hausermann, Jurg: Phraseologie. Hauptprobleme der deutschen Phraseologie auf der Basis sowjetischer Forschungsergebnisse; 1. Aufl., Tübingen 1977, σ. 134.
10. Higi-Wydler, Melanie: Zur Übersetzung von Idiomen. Eine Beschreibung und Klassifizierung deutscher Idiome und ihrer französischen Übersetzungen. Bern-Frankfurt/M. - New York - Paris 1989, σ. 335.
11. Koller, Werner: Redensarten. Linguistische Aspekte, Vorkommensanalysen, Sprachspiel; 1. Aufl., Tübingen 1977 (=Reihe Germanistische Linguistik 5), σ. 229.
12. Luger, Heinz-Helmut: Routinen und Rituale in der Alltagskommunikation. Fernstudieneinheit 6, Langenscheidt, 1993, σ. 112.
13. Maas, Utz + Wunderlich, Dieter: Pragmatik und sprachliches Handeln; Frankfurt/Main 1972, σ. 323.
14. Palm, Christine: Phraseologie. Eine Einführung, Narr 1995, σ. 130.
15. Pilz, Klaus Dieter: Phraseologie. Versuch einer interdisziplinären Abgrenzung, Begriffsbestimmung und Systematisierung unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Gegenwartssprache, 2 Bde.; Göttingen 1978 (Diss. Bochum 1977) (=Göttinger Arbeiten zur Germanistik Nr. 239), σ. 1039.
16. Reiß, Katharina + Vermeer, Hans J.: Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie; Tübingen 1984 (=Linguistische Arbeiten 147) σ. 245.
17. Σελλά, Ελένη: Η μετάφραση των ιδιωτισμών: θεωρία και διδακτική, Διεθνές συνέδριο, 7,8,9. 4. 1993, Κέρκυρα: "Η μετάφραση, μέσον επικοινωνίας και δημιουργίας", σ. 1-11.
18. Scherer, Hans S.: Sprechen im situativen Kontext. Theorie und Praxis der Analyse spontanen Sprachgebrauchs; Diss., Tübingen 1984, σ. 362.
19. Sick, Christine: Adverbiale Phraseologismen des Englischen (Diss.); Tübingen 1993, σ. 319.
20. Taraman, Soheir: Kulturspezifität als Übersetzungsproblem. Phraseologismen in arabisch-deutscher Übersetzung; Diss., Heidelberg 1986, σ. 394.

21. Τριανταφυλλίδης, Μ.: Νεοελληνική Γραμματική (της Δημοτικής), ΑΠΘ, Ινστ. Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσ/νίκη 1988, σ. 455.
22. Vermeer, Hans J. + Witte, Heidrun: Mogen Sie Zistrosen? Scenes & frames & channels im translatorischen Handeln; Heidelberg 1990, σ. 165.
23. Wilss, Wolfram: Anspielungen. Zur Manifestation von Kreativität und Routine in der Sprachverwendung. Tübingen 1989, σ. 238.

Αναστασία Παριανού
Ε.Ε.Π. Τμήματος Γερμανικών Σπουδών,
Παν/μίου Αθηνών
Ν. Πλαστήρα 27
157 72 Ζωγράφου